

45. André de Vincenz. *Traité d'anthroponymie houtzoule* / André de Vincenz. – München : Wilhelm Fink Verlag, 1970. – 613 s. (Forum slavicum. Band 18).

Анотація

У статті лексикографічно опрацьовано частину чоловічих власних імен із початковою літерою **П**, зафіксованих у списках полків Реєстру Війська Запорозького 1649 року. Розглянуто їх походження, фонетичні і словотвірні зміни, указано на кількість носіїв кожного імені у пам'ятці.

Ключові слова: *ономастика, Реєстр Війська Запорозького 1649 року, власне особове ім'я, лексикографія, словотвір.*

Аннотация

В статье лексикографически обработано часть мужских собственных имен, начинающихся на литеру **П** и зафиксированных в списках полков Реєстра Войска Запорожского 1649 года. Рассмотрено их происхождение, фонетические и словообразовательные изменения, указано количество носителей каждого имени в памятнике письменности.

Ключевые слова: *ономастика, Реєстр Войска Запорожского 1649 года, личное собственное имя, лексикография, словообразование.*

Summary

The part of male proper names with initial **P** letter recorded in the lists of regiments of the Register of Zaporozhzhya Army of 1649 has been worked out lexicographically in the article. Their origin, phonetical and word formation changes have been considered; number of bearers of each name in the Register has been specified.

Key words: *onomastics, Register of Zaporozhzhya Army of 1649, personal proper name, lexicography, word formation.*

УДК 811.161.2'373.23

Павлюк В. А.

*Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського*

МОТИВИ НОМІНАЦІЇ ДИТЯЧИХ ТА ШКІЛЬНИХ ПРИЗВИСК

У багатьох культурах традиція давати один одному прізвиська є й досі достатньо сильною. Вона не просто жива, але й стійко зберігається серед людей різних вікових категорій. Прізвисько – найменування, яке іноді

дається людині (крім справжнього прізвища та імені) і вказує на яку-небудь рису її характеру, зовнішності, діяльності, звичок [7, с. 108]. Прізвиська особливо великого значення набувають у дитячому та шкільному колективах. Вони є продуктом духовної творчої енергії, виразником своєрідності українського менталітету.

В українській антропоніміці відомі дослідження Г. Є. Бучко, Л. Т. Масенко, І. Д. Сухомлина, М. Л. Худаша, П. П. Чучки, в російській – Є. Ф. Даниліної, З. П. Нікуліної, П. Т. Поротнікова, Л. О. Сергєєвої, Г. Я. Симиної, М. М. Ущакова, але умови появи, функціонування та еволюції прізвиськ у дитячому та шкільному колективах ще недостатньо вивчені та потребують глибокого наукового осмислення.

Мета дослідження полягає у висвітленні мотивів номінації, а також функціональних особливостей дитячих та шкільних прізвиськ.

Термін *прізвисько* ономасти трактують по-різному. Проте всі ці дефініції неповні, однобічні, переважно акцентовані на однакових чинниках появи народно-побутових антропонімів, тоді як інші важливі фактори або зачеплені частково, або залишені поза увагою. Г. Є. Бучко зауважує, що „сам термін прізвисько навіть по відношенню до індивідуальних іменувань не має чітких границь, він досить невизначений і неоднозначний” [1, с. 60]. П. П. Чучка вважає, що „прізвисько – вид антропоніма, неофіційне особове найменування, яким середовище індивідуалізує або характеризує особу” [8, с. 532]. І. І. Огієнко зазначає: „Прізвисько – найменування, яке дається іноді людині, особливо у сільських громадах, щоб характеризувати її зовнішній вигляд, вдачу, звички” [5, с. 127].

Зазвичай лінгвісти у дефініціях терміна „прізвисько” репрезентують якийсь один фактор появи і побутування антропоніма, що має бути врахованим, але не повинен бути визначальним для всіх неофіційних найменувань. Зокрема, Я. Бистронь указує, що прізвиська – „це живі утворення” [12, с. 196], А. Мирославська – „прізвиська зазвичай даються жартома, глузуючи, мають експресивне забарвлення” [4, с. 96], А. Коваль – „прізвиська – це характеристики, які даються позаочі, коли про когось розмовляють у третій особі” [3, с. 74]. Я. Чорненький в основу прізвиська кладе асоціацію [11, с. 177]. В. Чабатенко зазначає, що у прізвиськах відображені культурні, соціально-економічні й політичні обставини народного життя, виявлена естетика народного мислення, образність та дотепність народного мовлення [10, с. 177]. О. Даниліна розглядає

прізвиська як соціальні знаки [2, с. 54]. Б. Унбегаун ділив прізвиська на дві основні групи – прізвиська, які вживаються з метою охарактеризувати особу – її поведінку, моральні, інтелектуальні чи фізичні властивості (так звані „особові”), та прізвиська, які утворилися шляхом перенесення за аналогією назви тварини, рослини, предмета і т. ін. на особу – так звані „переносні” [9, с. 346].

Прізвисько – вид антропоніма. Додаткове ім'я, дане людині оточенням відповідно до її характерної риси, обставини її життя, якої-небудь аналогії [6, с. 115].

Особове ім'я – це юридично зафіксоване слово, за допомогою якого (разом із формою по батькові та прізвищем) здійснюється індивідуалізація, чи, як кажуть фахівці, легалізація особи. За чинними в нашій країні законами, батьки зобов'язані зареєструвати дитину протягом трьох місяців після її народження. Зафіксована в актовій книзі і у свідоцтві про народження тричленна формула має бути точно відтворена.

У ранньому віці дитина добре запам'ятовує своє ім'я. Воно одночасно представляє її індивідуальність іншим та дарує її самій дитині. Ім'я відбиває національну належність дитини, виступає мірилом його соціальної захищеності, є визначальним фактором у надбанні індивідуальності. Воно відрізняє дитину від інших і одночасно вказує на її стать (як правило, дітям не подобаються імена, які можуть належати і хлопчикам, і дівчаткам), тому в таких випадках частіше вживаються прізвиська. Коли в колективі є кілька людей з однаковими іменами, то ймовірність виникнення прізвиськ зростає. Дитина пізнає своє ім'я у спілкуванні з іншими раніше, ніж прізвище. Ім'я індивідуалізує дитину і одночасно ідентифікує її з певною культурою. Проте у наш час дуже поширеними стали імена з інших культур.

Дитина дуже рано ідентифікує себе зі своїм іменем і не уявляє себе поза ним. Можна сказати, що ім'я людини знаходиться в основі особистості. Дитина відстоює право на своє ім'я і протестує, якщо її називають іншим іменем або прізвиськом, хоча представляється іншим іменем, яке їй подобається більше, ніж особисте.

Ідентифікація із власним іменем виражається в особливій зацікавленості до людей, які мають таке саме ім'я, до героїв літературних творів. У цьому випадку дитина гостріше переживає події, що відбуваються з тезкою, з цікавістю ставиться до його долі. Все, що має стосунки до імені дитини, набуває для неї особливого, особистісного сенсу.

У дитячому віці людина починає усвідомлювати, що вона має індивідуальне ім'я. За нормальних взаємин у родині вона любить своє ім'я, тому що постійно чує ніжне звертання до себе. Тонка ідентифікація з дитиною, що виражається у способах звертання по імені, забезпечує її особисту стійкість, дає змогу підтримувати дитину у прагненні гідного ставлення до неї.

При народженні дитини батьки вибирають її ім'я лише за красою звучання, не враховуючи, що є книги, де тлумачиться значення імені, яке рідко збігається з характером людини. І вже з перших місяців життя дитина може набувати іншого імені, прізвища, де буде відображена найяскравіша риса характеру. Найпершими, хто дає дитині прізвишко, як це не дивно, є батьки. І роблять це вони від величезної любові до своєї дитини, тому такі прізвишка є дуже ніжними і приємними. До звичних, а саме: *Лялечка, Пупик, Крихітка, Сонечко, Лапулечка*, – додаються і більш оригінальні.

Найпоширенішими є прізвишка дітей, які походять від назв тварин, птахів і навіть комах. Батьки „нагороджують” своїх дітей різними прізвишками цієї номінації: *Котеня, Їжачок, Левенятко, Комарик, Бджілка, Ластівочка, Метелик, Горобчик*, можна навіть почути *Мушка, Клопик, Жабеня, Мишка, Бегемотик, Слоненя*.

Часто батькам подобається гра слів: *Катя-Котеня, Вероніка – Ніка, Світлана – Лана, Владислава – Слава*; римуння: *Глібчик – хлібчик, Ванька-встанька, Настя-щастя, Настя-трастя, Юля-пуля, Машика-ромашика, Наташика-комашика, Христя-в намисті*. Є багато і рослинних, зокрема і квіткових, прізвишок, наприклад: *Ромашечка, Трояндочка, Калинка, Смородинка, Вишенька, Черешенька, Васильочок, Ягідка, Пуп'яночок*.

Іноді дітям дають прізвишка за зовнішністю: *Вухастик, Товстунчик, Пухлик, Соплюшка, Лапухастик*; за характером: *Шило, Пружинка, Плаксун, Сміянна, Хохотунчик, Рюмса*.

Головний мотив таких прізвишок – виразити свою любов до дитини. В основі таких прізвишок лежить порівняння, яке зумовлюється мотивацією. Батьки порівнюють за такими ознаками, як добрий, пухнастий, милий, красивий, смачний, м'який. Ці прізвишка мають позитивний відтінок. Хоча з вуст батьків чуються і не дуже приємні прізвишка: *Плакса, Нюня, Кишкомот, Голопопик, Пиявочка, Термінатор*, але вони вимовляються з любов'ю і не ображають.

У дитячих садочках прізвишка створюються вже дітьми. Вони можуть нічого не означати, окрім дитячої моди. Прізвишко може бути

утворене від імені, прізвища або як завгодно ще, важливо, щоб воно не містило у собі негативного енергетичного заряду стосовно дитини. Часто у дитячому колективі нікого не називають іменами, а лише прізвиськами: *Вінні, Кенгу, Крихітко Ру, П'ятачок* і т. д., згодом з'являються *Аанги, Котари, Соки, Тофи, Моми*.

Коли дитина приходять до школи, вона гостро рефлексує на те, як реагують однокласники на її домашнє, дитяче ім'я. Якщо вона помічає іронію, насмішки, то зразу ж намагається змінити дискомфортні ситуації, пов'язані з реакцією на її ім'я. Дитина просить родичів називати її якимось інакше.

Прізвиська виникають у невеликих замкнених колективах, де люди постійно спілкуються; там прізвисько виразно вмотивоване, воно підказане певною ситуацією й нагадує її постійно. Крім ситуації, це може бути зовнішність, риси характеру, поведінка, звички, мова. Найдовше тримаються прізвиська, в яких переплітається кілька мотивів (і прізвище, і зовнішній вигляд, і характер).

Місцем, де прізвиська особливо бурхливо виникають, видозмінюються і зникають, є школа, точніше IV – VII класи. У старших класах дитячі прізвиська ще пам'ятають, але користуються ними рідше, тут переважно інтерпретуються прізвища – у бік скорочення й „уніфікації” (*Іванов – Іван, Петровський – Петро, Самарський – Самара, Лебедєв – Лебідь, Бобров – Бобер, Барановський – Баран, Лисенко – Лисий, Рибачук – Риба, Шевченко – Шева, Ангеліна – Ангел, Богачук – Богач* та ін.). Прізвиська, похідні від прізвищ, звичайно не містять в собі нічого образливого чи, навпаки, приємного. Вони нейтральні, наближаються до імен і нерідко використовуються як неповні імена. Школярі часто вдаються до зміни прізвиськ за досить своєрідною аналогією: *Воробйов – Пташка, Судаков – Риба, Шаляїн – Кепка, Шмельов – Бджілка, Зайцев – Кролик, Лапиши – Макарон*. Багато прізвиськ – і не лише у шкільному і студентському середовищі – характеризують зовнішність людини: *Пишка, Довгий, Хацик, Мавпочка, Короткий, Малий, Товстун, Очканиха, Хмарочос, Глухман*; характер та якості: *Прилипало, Вундеркінд, Бригадирша, Ботан, Шеф, Спортсмен*.

Прізвиська, які даються учням, не дуже приховуються, вони виступають як своєрідний умовний знак замкненої корпорації, крім того, це спосіб вираження емоцій. Прізвиська можуть залишатися на все життя, можуть змінюватися, а можуть просто забуватися. Найчастіше

забуваються дитячі прізвиська, бо вони перестають відповідати зовнішності чи характерові цієї людини.

У старшокласників стають популярними прізвиська в Інтернеті, тому що потрібно себе зареєструвати, узяти мережеве ім'я. Можна взяти особисте ім'я чи прізвище, але всі намагаються вигадати щось оригінальне, яке властиве тільки певній особі, щось навіть епатажне, зухвале. Наприклад, смішні прізвиська: *Монітор Клавіатурович, Фунтік, Крокодилер, Мальвіна, Зовсім блондинка*; вишукані: *Валетта, Віннілон, Ердельєтта, Дронго*; дехто любить називати себе іменами вампірів, царів, літературних героїв. Це надзвичайно цікавий та унікальний випадок, тому що прізвисько дає собі сама людина і простір для творчості неосяжний. І, що цікаво, таке найменування може супроводжувати людину усе життя.

Отже, прізвисько – набуте, неофіційне ім'я людини. Воно найчастіше фіксує бажані (зазвичай, коли дається дитині батьками) чи реальні риси та властивості його носія, підкреслює особливий сенс цих якостей і ознак для оточення. Це найяскравіший атрибут людини. Прізвиська є в усіх групах населення. Найчисленніші вони у дитячих та шкільних колективах. Прізвиська можуть підкреслювати соціальну активність і бути засобом приниження чи образи, вважатися проявом симпатії або любові. Зовсім непогано отримати прізвисько, але важливо, щоб воно було доброзичливим, позитивним, приємним.

Список використаної літератури

1. Бучко Г. Неофіційні та сімейно-родові іменування в сучасній антропонімі Бойківщини / Г. Є. Бучко, Г. Д. Бучко // *Przezviska I przydomki w jezykach slowianskich. – Czesc 1. – Rozprawy Slawistyczne. 14. – Lublin, 1998. – S. 59 – 69.*

2. Данилина Е. Прозвища в современном русском языке / Е. Данилина // *Восточнославянская ономастика : материалы и исследования. – М. : Наука, 1978. – С. 281 – 301.*

3. Коваль А. Життя і пригоди імен / А. Коваль. – К. : Наукова думка, 1986. – С. 154 – 163.

4. Мирославская А. Н. О древнерусских именах, прозвищах и прозваниях / А. Н. Мирославская // *Перспективы развития словянской ономастики/ [отв. ред. А. В. Суперанская, Н. В. Подольская]. – М. : Наука, 1980. – С. 202 – 213.*

5. Митрополит Іларіон. Етимологічно-семантичний словник української мови / Іларіон Митрополит. – Вінніпег : [б.в.], 1995. – Т. 4. – 465 с.
6. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. – М. : Наука, 1978. – 198 с.
7. Словник української мови : в 11-ти т. [ред. кол. – І. К. Білодід та ін.]. – К. : Наукова думка, 1977. – Т. 8. – 876 с.
8. Українська мова. Енциклопедія / видання друге, виправлене і доповнене. – К. : Українська енциклопедія, 2004. – 824 с.
9. Унбенгаун Б. Русские фамилии / Б. Унбенгаун. – М. : Прогресс, 1989. – 440 с.
10. Чабаненко В. А. Прізвиська в системі експресивних засобів народнорозмовної мови (на матеріалі говірок Запорізької та Дніпропетровської областей) / В. А. Чабаненко // Повідомлення Української ономастичної комісії. – К. : Наукова думка, 1976. – Вип. 14. – С. 16 – 20.
11. Чорненький Я. Асоціація і творення прізвиськ в сучасній українській мові / Я. Чорненький // Slawistyka 2. Uniwersetset Opolski : zeszyty naukowe. – Opole, 1997. – S. 101 – 107.
12. Bystron J. S. Nazwiska polskie / J. S. Bystron. – Lwow – Warszawa, 1936. – 296 s.

Анотація

У статті йдеться про мотиви номінації й функціонування дитячих та шкільних прізвиськ, визначено їх роль і місце в неофіційній антропонімії.

Ключові слова: *антропонім, ім'я, прізвище, прізвисько, дитячий колектив, шкільний колектив.*

Аннотация

В статье идёт речь о мотивах номинации и функционирования детских и школьных прозвищ, определена их роль и место в неофициальной антропонимии.

Ключевые слова: *антропоним, имя, фамилия, прозвище, детский коллектив, школьный коллектив.*

Summary

The article considers the motives of nomination and functioning of children and school nicknames, define their role and place in the informal anthroponomy is defined.

Key words: *anthroponym, name, surname, nickname, children's group, school's group.*